

Araştırma Makalesi/Research Article

KLAZOMENAI PARASEMONU TAŞIYAN SERAMİK BULUNTULAR IŞIĞINDA 4. YÜZYILDA KLAZOMENAI VE LEUKAI İLİŞKİSİ

İlkan HASDAĞLI*

ÖZ: Bu makalenin konusunu Klazomenai ve Smyrna'dan gelen iki adet siyah firnisli cup-skyphos kaide parçası oluşturmaktadır. Bu parçalar taşıdıkları kuğu figürü baskısı ve kuğunun çevresinde yer alan yazıttaki **ΚΛΑΖΟΜΕΝΙΩΝ** şeklindeki *ethnikon* açısından benzersiz eserlerdir. Bu baskıda yer alan ayakta duran kuğu figürü 4. yüzyıl Klazomenai altın ve gümüş sikkelerinin arka yüzü ve aynı dönemin Leukai bronz sikkelerinin arka yüzünden çok iyi tanınmaktadır ve bu vazolar üzerinde ortaya çıkmış olması onlara resmi ve kamusal bir karakter kazandırmaktadır. Olasılıkla *polis* tarafından resmi ya da kamusal bir kullanım için *demosion* olarak yerel siyah firnisli seramik atölyelerine özel olarak sipariş edilmişlerdir. Bu çalışmada söz konusu parçaların nasıl bir tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkmış ve ne amaçla kullanılmış oldukları sorularına Klazomenai ve Leukai arasındaki tarihsel ilişki bağlamında cevap aranacaktır.

Anahtar Kelimeler: Klazomenai, Leukai, Siyah Firnisli Seramik, Sikke Basımı, Parasemon

THE RELATIONSHIP BETWEEN KLAZOMENAI AND LEUKAI IN THE FOURTH CENTURY IN THE LIGHT OF POTTERY FINDS WITH PARASEMON OF KLAZOMENAI

ABSTRACT: The subject of this study consists of two black-glazed cup-skyphos foot fragments from Klazomenai and Smyrna. These fragments are unique artefacts because they have stamps that are composed of a swan figure and **ΚΛΑΖΟΜΕΝΙΩΝ** *ethnikon* surrounding it. The standing swan on the fragments are well known from the reverse sides of the fourth century Klazomenian gold and silver coins as well as the reverse sides of contemporary bronze coins of Leukai and the appearance of these stamps on the vases ascribe them an official and public character. Quite likely, they were commissioned specially for official and public use as *demosia* by the *polis* to local black-glazed pottery workshops. The purpose of this study is to

* Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Balkan Yerleşkesi, 22030, Edirne. Eposta: ilkanhasdagli@trakya.edu.tr. <https://orcid.org/0000-0002-0828-3506>
Bu çalışmada ele alınan parçaları kullanmama izin veren Klazomenai Kazısı Başkanı Prof. Dr. Yaşar Ersoy ve Smyrna Kazısı Başkanı Prof. Dr. Cumhuriyet Tanrıver'e içtenlikle teşekkür ederim. Ayrıca No.2'nin farkına varmamı sağlayan değerli meslektaşım Dr. Öğr. Üyesi Handan Yıldızhan'a çok teşekkür ederim. Aksi belirtilmedikçe metinde kullanılan tüm tarihler milattan önceye aittir.

Geliş Tarihi (Received): 05.04.2018
Kabul Tarihi (Accepted): 19.06.2018

illustrate the historical process in which these vases appeared and the function they served within the context of the historical relationships between Klazomenai and Leukai.

Keywords: Klazomenai, Leukai, Black-Glazed Pottery, Coinage, Parasemon

Giriş

Bu çalışmanın konusunu Klazomenai ve Smyrna'dan gelen iki adet siyah firnisli cup-skyphos kaide parçası oluşturmaktadır. Parçaların üzerinde korunan baskı bezemede Klazomenai ve Leukai Kentleri'nin 4. yüzyıl sikkelerinin arka yüzlerinden tanıdığımız ayakta duran, kanatları açık kuğu figürü yer almaktadır. Kâselerin tondo kısmındaki dairesel alana yerleştirilen kuğu figürünün etrafına kent halkının ortak kimliğine işaret eden **ΚΛΑΖΟΜΕΝΙΩΝ** şeklindeki *ethnikon* eklenmiştir. Kesinlikle söylenebilir ki bu tip bir baskı bezeme kompozisyonu siyah firnisli seramikler için çok özel bir uygulamadır ve çok özel şartlarda ortaya çıkmış olmalıdır. Bu çalışmada yanıtlanmak istenen temel soru bu iki ünük seramik parçasının hangi tarihsel şartlarda ve ne sebeple üretilmiş ve kullanılmış oldukları ve nasıl yorumlanmaları gerektiğidir. Bu sorulara cevap vermek için öncelikle Klazomenai ve Leukai Kentleri'nin tarihsel ilişkisi ve her iki kent 4. yüzyıl sikkeleri arasındaki bağlantı detaylı olarak incelenecektir. Daha sonra çalışmaya konu olan iki cup-skyphos parçasının niteliği, tarihi ve buluntu yerleri ele alınacak ve söz konusu kâselerin resmi bir sipariş olarak *polis* tarafından özel olarak ısmarlanmış olup olmadıkları ve hangi sosyal ve tarihsel kontekstte ortaya çıkmış olabileceği konuları tartışılacaktır.

Klazomenai – Leukai İlişkisinin Tarihsel Arka Planı ve İki Kentin 4. Yüzyıl Sikkeleri

İzmir Körfezi'nin kuzeyinde, Hermos (Gediz) Nehri'nin ağzında ve Klazomenai'in tam karşısındaki modern Üçtepeler Mevkii'ne yerleştirilen Leukai Kenti konumu itibarıyla Smyrna ve Phokaia arasında kalmaktadır (Fig.1). Strabon'un (14.1.38) *polikhnion* (πολίχνιον) olarak tanımladığı ve Ps. Skylaks'a göre birden fazla limanlı olan (Ps. Skylaks, 98) Leukai, Diodoros tarafından kıyıdaki bir kent olarak tanımlanırken (Diodoros 15.18.1) sadece Plinius'da bir ada olarak geçer (Plinius, *NH*, 5.119). Plinius'un verdiği bilginin bir anlamı varsa yerleşimin bu özelliği Arkaik Dönem ya da daha öncesine ait olmak zorundadır zira Klasik Dönem'den itibaren bilinen Leukai bir kıyı kentidir¹.

¹ Rubinstein, L., "Ionia", Hansen, M. H. – T. H. Nielsen (eds.), *An Inventory of Archaic and Classical Poleis. An Investigation Conducted by The Copenhagen polis Centre for the Danish National Research Foundation*, Oxford, 2004, 1046.

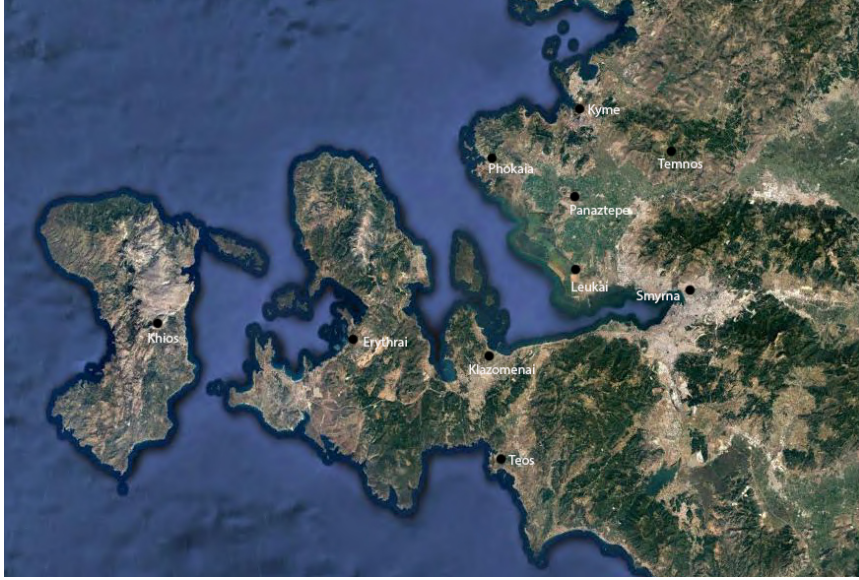
Leukai'nın kuruluş öyküsü Diodoros'un 15. kitabında anlatılmaktadır. Diodoros, Büyük Kral'a isyan ettikten sonra Spartalılar ve Mısır Kralı'nı Persler'e karşı savaşmaları için kışkırtan Pers Amiralî Glos'un bir suikasta kurban giderek amacına ulaşamadığını ancak onun ölümünün ardından operasyonlarını Takhos'un devralıp deniz kenarındaki bir kayalık üzerinde Leukai (λεῦκαι; λεύκη) adını taşıyan ve bir Apollon kutsal alanına da sahip olan bir kent kurduğunu söylemektedir. Ölümünden kısa bir süre sonra ise bu kentlin sahipliği konusunda anlaşmazlığa düşen Klazomenai ve Kyme Kentleri önce savaşmayı düşünmüş ancak daha sonra Leukai'nin hâkimiyeti konusunda tanrının kararına danışmayı yeğlemişlerdir. Pythia her bir tarafın, kentlerinden gün doğumunda yola çıkmasına ve Leukai'da ilk kurban sunan tarafın kazanmasına karar vermiştir. Yarışma gününde kentleri Leukai'a daha yakın olan Kymeliler daha avantajlı olduklarını düşünmelerine rağmen Klazomenailılar kolonistler gönderip Leukai'a yakın bir kent kurmuşlar ve yarışma günü sabahında daha yakın olan bu noktadan yola çıkarak Kymeliler'den önce kurban sunmayı başarmışlardır. Bu kurnazlık sayesinde Leukai'nın sahibi olduktan sonra adını *prophthaseia* (προφθάσεια²) koydukları yıllık bir festival düzenlemişlerdir (Diodoros 15.18.1-4).

Diodoros'un anlattığı öykü Pers Kralı Artakserkses II'nin Kıbrıslı Evagoras üzerine yapmış olduğu Kıbrıs Savaşı'nın ardından gelmektedir. Bu savaşta yer alan ve Tiribazos'un kızı ile evli olan Amiral Glos (Diodoros 15.9,3) işbirlikçisi Tiribazos'un kralla arasının açılmasının ardından yukarıda bahsedilen askeri hazırlıklara başlar ve Mısır Kralı ve Spartalılar ile ittifak arayışına girer (Diodoros 15.9,3-5). Glos'un suikast sonucu ölmesinin ardından yerini alan Takhos³ ise Leukai'nın kurucusu olur ve Diodoros'a göre bu olayların ardından Asya'daki isyanlar son bulmuştur (Diodoros 15.18,1-4). Glos İsyanı'nın genellikle Kıbrıs Savaşı'nın sonlanmasının ardına

² Henry George Liddell – Robert Scott, *A Greek-English Lexicon. Revised and Augmented throughout by Sir Henry Stuart Jones with the Assistance of Roderick McKenzie*, Oxford, Clarendon Press, 1940'da İngilizce'ye *to outrun, to anticipate, to be beforehand* olarak çevrilmiştir. Türkçe'ye ise *ummak, tahmin etmek, önceden yapmak, önce davranmak, daha hızlı koşmak, geçmek, aşmak, öncesinde olmak, önceden olmak* ve benzeri anlamlarda aktarılabilir. Bean'ın *Aegean Turkey* adlı kitabının Türkçe çevirisinde bu şenlik için 'Erken Davranış Şenliği' adı tercih edilmiştir. Bkz. Bean, G. E., *Eski Çağda Ege Bölgesi* (Çev. İnci Delemen), İstanbul, 1995, 106. Diodoros'un metnindeki bağlam içerisinde ele alındığında en uygun düşen anlam *önceden tahmin edip ona göre davranmak* gibi görünmektedir.

³ Takhos hakkındaki yukarıdaki pasajlardakiler dışında fazla bir bilgi yoktur ve P. Debord ise bu öyküyü değerlendirdiği metinde Takhos yerine Tamos'un adını yazmıştır. Debord, P., *L'Asie Mineure au IVe siècle (412-323 a.C.): pouvoirs et jeux politiques*, Bordeaux/Paris, 1999, 281-282.

(383/2)⁴ tarihlenmesine bağlı olarak Leukai'nın kuruluşu da literatürde bu tarihe yerleştirilir⁵. Savaşın sonlanması ve buna bağlı olarak Klazomenai ve Kyme arasındaki Leukai anlaşmazlığının başlangıcı için kabul edilebilecek en geç tarih ise 380/379 yılları ya da hemen sonrası olabilir⁶. Leukai bir süre sonra Rheomithres tarafından idare edilen Mısır donanmasının deniz üssü olarak hizmet vermiştir (Diodoros 15.92.1).

Resim 1: Metinde Geçen Antik Yerleşimleri Gösteren Harita
(Google earth)

⁴ Beloch, K.J., *Griechische Geschichte, Dritter Band*, Berlin/Leipzig, 1923, 98-99; Olmstead, A. T. E., *History of the Persian Empire*, Chicago, 1948, 401.

⁵ Örneğin bkz. Kinns, P., "The Coinage of Leukai", Catling, R. W. F. – F. Marchand (eds.), *Onomatologos. Studies in Greek Personal Names Presented to Elaine Matthews*, Oxford, 2010, 480; Rubinstein, age., 1046. Meadows Leukai'nın kuruluşunun geç 380'ler olabileceğine ancak söz konusu anlaşmazlığın 370'li yıllarda gerçekleşebilmiş olabileceğini düşünmektedir. Bkz. Meadows, A., "The Hellenistic Silver Coinage of Clazomenae", Oğuz Tekin (ed.), *Ancient History, Numismatics and Epigraphy in the Mediterranean World: Studies in Memory of Clemens E. Bosch and Sabahat Atlan and in Honour of Nezahat Baydur*, Istanbul, 2009, 252 ve özellikle dn. 37. Daha erken tarihli birçok yayında geçen 352 tarihi ise bir yazım hatasına dayanmaktadır. Bu konuda bkz. Kinns 2010, *agm.*, 480.

⁶ Ruzicka, S., "Glos, Son of Tamos, and the End of the Cypriot War", *Historia* 48 (1999), 23-43, öz. bkz. dn. 11, 14, 29, 30; Ruzicka, S., *Trouble in the West. Egypt and the Persian Empire 525-332 BCE*, Oxford/New York, 2012, 97-98; Olmstead, age., 400-401.

Klazomenai'nin 4. yüzyıl altın ve gümüş sikkeleri (Fig.2) ile Leukai'nin çağdaş bronz sikkeleri (Fig.3) arasındaki benzerlik iki kent arasındaki tarihsel bağlantıyı yansıtan ve Diodoros'un anlattığı öykünün doğruluğunu onaylayan en önemli kaynaktır. Klazomenai'nin gümüş ve altın sikkelerinin ön yüzlerinde ¾'lük profilden Apollon başı, arka yüzde ise ayakta duran bir kuğu figürü bulunmaktadır (Fig.2). Leukai'nin bronz sikkelerinin ön yüzünde profilden Apollon başı ve arka yüzde ise Klazomenai sikkelerine benzer pozda kuğu yer alır (Fig.3) ve üstelik her iki kentin sikkeleri üzerinde aynı magistrat isimlerine de rastlanmaktadır⁷. Sikkeler üzerindeki bu benzerlikler Klazomenai'nin Leukai üzerindeki egemenliğinin bir yansıması olabilir⁸. Ayrıca, kuğu Apollon'un kutsal hayvanlarından biridir⁹ ve Homeros'tan öğrendiğimize göre Hermos Nehri ağzındaki kuşların çığlıklarının Klazomenai'nin adının geldiği *klazo* (Κλάζω) fiiline kaynak olması üzerinden bu açıdan da kentle bağlantı taşımaktadır (*İliada*, 16.249).

Klazomenai'nin altın ve gümüş sikkelerinin basımı çok büyük olasılıkla Kral Barışı'nı izleyen dönemde ve kısa bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşmiştir. Hurter yayınlamış olduğu 42 adet tetradrahmik grup için 370'den hemen öncesinden en geç olarak 360'a kadar uzanan bir süre önermiştir¹⁰. Kentin altın ve gümüş sikkelerinin başlangıç nedeni için ise iki önemli görüş dikkati çeker. Dengate'ye göre bu sikkelerin kökeni kentin 5. yüzyılın sonlarından 4. yüzyılın ortalarına ulaşan siyasi tarihinde aranmalıdır. Buna göre Klazomenai yaşamakta olduğu iç savaştan dolayı anakaradaki topraklarına (Khyton) ulaşmakta güçlük yaşamakta ve bu yüzden ciddi bir tahıl sıkıntısı çekmektedir. 387/6'daki Kral Barışı'nı izleyen dönemde kentin tahıl gereksinimini karşılayabileceği yegâne merkez geleneksel olarak iyi ilişkiler içerisinde olduğu Atina'dır ve söz konusu sikke basımı Atina'dan tahıl ithal etmek için olasılıkla 375-365 yılları arasında gerçekleşmiştir¹¹. Kinns ise bu sikkelerin basılma sebebinin kentin Leukai'nin egemenliği için Kyme ile yaşamış olduğu gerilim olabileceğine işaret etmekte ve bu sikkeleri 380-360 arasına yerleştirmektedir. Klazomenai

⁷ Kinns 2010, *age.*, 479-505.

⁸ Bu konu hakkında bkz. Babelon, E., *Traité des monnaies grecques et romaines. Pt.II: Description historique. Tome 2. Comprenant les monnaies de l'empire des Perses achéménides de l'Orient sémitique et de l'Asie-mineure aux Ve et IVe siècles avant J.-C.*, Paris, 1910, 1159-1160; Kinns 2010, *age.*, 480-505.

⁹ Örneğin bkz. Aristophanes, *Kuşlar*, 870. Bu konudaki detaylı bir liste için bkz. Dengate, J. A., *The Coinage of Clazomenae. Diss. Thesis*, Pennsylvania, 1967, 153, dn.6.

¹⁰ Hurter, S., "42 Tetradrachmen von Klazomenai: ein Fundbericht", *SchwNumRu* 45 (1966), 26-35. Regling de bu sikke basımı için olasılıkla Kral Barışı'ndan sonraki iki onluğa işaret etmiştir. Bkz. Regling, K., "Phygela, Klazomenai, Amphipolis", *ZfN* 33 (1922), 46-67.

¹¹ Dengate, *age.*, 173-182.

bu süreçte Kyme ile yaşanabilecek bir savaşta paralı asker kiralamak amacıyla bu sikke basımına başvurmuş ve bu özel durum bir daha yenilenmemiş olabilir¹². Ps. Aristoteles Klazomenailılar'ın bu dönemde paralı askerlere 20 talentlik bir borcunun olduğunu ve bu borcu ödeyemez duruma geldiklerini söylemektedir. Borcun komutanlara ödenen 4 talentlik faizi ana borcu hiç azaltmadığı için kent 20 talentlik gümüşe eşdeğer demir sikke basmış ve bunları kentin en zenginlerine vererek onlardan aynı değerde gümüş sikke almış ve bu sayede borcu kapatmayı başarmıştır (Ps. Aristotele, *Oikonomika*, 2. 1348b). Kinns bu borcun ortaya çıkış sebebinin Klazomenai'ın Leukai anlaşmazlığı sürecinde kiralamış olduğu paralı askerler olabileceğini düşünmektedir¹³.

Ps. Aristoteles 20 talentlik borçtan bahsetmeden hemen önce kentin yaşadığı tahıl kıtlığı yüzünden sıkıntı çektiğine ve gemi kiralayarak tahıl ithal etmek için ticaret merkezlerine gönderdiğini yazmaktadır (Ps. Aristotele, *Oikonomika*, 2. 1348b). Bu pasajdan anlaşıldığı kadarıyla bu dönemde kentin en önemli ekonomik sorunlarından birini tahıl ihtiyacı oluşturmaktaydı. Bu soruna işaret eden bir başka tarihsel kayıt 387 yılına ait bir Atina dekretidir¹⁴. Klazomenailılar ile Atina arasındaki ilişkiler düzenlenirken kentteki yönetime verilen imtiyazlar arasında Klazomenailılar'ın Khyton'dakilerle barış ya da savaş yapma konusunda kendilerinin karar verme ve tahıl aldıkları Phokaia, Khios ve Smyrna kentlerinden doğrudan ithalat yapma hakkı da sayılmaktadır ki¹⁵ bu metin Kral Barışı zamanlarındaki en önemli sorunlardan birini tahıl sıkıntısının oluşturduğunu açık biçimde göstermektedir. Anakaranın önemli bir kısmını kontrol eden Khytonlular'ın Karantina Adası'ndaki Klazomenailılar'ın tarım arazilerini kullanmasını engelleyerek bu tahıl sıkıntısına neden oldukları düşünülebilir. Bunun yanında 387/6'daki Kral Barışı (Ksenophon, *Hellenika*, 5.31; Diodoros 14.110.3) sonrasında kentin bir bütün olarak Pers egemenliği altına girmiş olduğu dikkate alınırsa barışı takip eden dönemde anakaradaki

¹² Kinns, P., "Ionia. The Pattern of Coinage during the Last Century of the Persian Empire", *Revue des études anciennes* 91 (1989), 185-186; Kinns 2010, 480.

¹³ Kinns 1989, *agm*, 185-186; Kinns 2010, *age*, 480.

¹⁴ Dekret için bkz. IG II² 28; SIG³ 136; Merkelbach, R., "Das attische Dekret für Klazomenai aus dem Jahr 387", *ZPE* 5 (1970); Engelmann, H. – R. Merkelbach, *Die Inschriften von Erytraï und Klazomenai, Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien Bd.1*, Bonn, 1972; Tanrıver, C., *Antik Metinler ve Arkeolojik, Nüsmatik ve Epigrafiik Buluntular ışığında Klazomenai'de Khython Sorunu* (Ege Üniversitesi yayınlanmamış yüksek lisans tezi), 1989; Rhodes, P. J. – R. Osborne, *Greek Historical Inscriptions 404-323 BC*, Oxford, 2003, no.18.

¹⁵ Metnin Türkçe çevirisi için bkz. Tanrıver, *age.*, 43-45.

topraklara erişim ciddi bir sorun oluşturmuş olması güçtür¹⁶. Yine de Ps. Aristoteles'in bahsettiği tahıl sıkıntısı Kral Barışı'ndan sonraya ait bir olay ise Klazomenai'in bu tip sıkıntıları farklı zamanlarda ve olasılıkla farklı nedenlerle yaşamış olduğunun düşünülmesi gerekmektedir. Tüm bu bilgiler olasılıkla Klazomenai'in tahıl ihtiyacında önemli iki kaynak olan Phokaia ve Smyrna arasındaki Leukai'in hayati önemini akla getirir. Leukai'in hem bu konumunun ve hem de olasılıkla tarımsal potansiyelinin onu bu dönemde Klazomenai için vazgeçilmez bir hale getirdiğinin düşünülmesi akla yakındır. Klazomenai'ı Leukai'in sahipliği konusunda bir savaşın eşliğine getiren zorunluluk belki de kentin yaşadığı tahıl sıkıntısı idi.

Klazomenai'in Leukai ve etrafındaki topraklar üzerindeki etkinliğinin kısa süreli veya geçici olduğunu düşünmemiz için hiçbir gerekçe yoktur. Çünkü 2. yüzyılın ilk yarısında bu kez Klazomenai ve Temnos arasında yaşanan benzer bir tartışma benzer bir sikke basımına neden olmuş olabilir. Knidos'un hakemliğine başvurulmuş bu sorun¹⁷ büyük olasılıkla Klazomenai'in bu bölgede hala Leukai üzerinden söz sahibi olduğuna işaret etmektedir¹⁸. Bölgede sistematik arkeolojik kazıların sürdüğü en yakın merkez olan Panaztepe'den gelen buluntular Diodoros'un öyküsü ve sikke kanıtlarını doğrular niteliktedir. Panaztepe'de ele geçen ve 4. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlenen çok sayıda Klazomenai ticari amphorası, Klazomenai'dakilerle çok yakın özellikler gösteren Attika taklidi siyah firmisli ve günlük seramikler bölgedeki Klazomenai etkinliğinin diğer temsilcileridir¹⁹.

¹⁶ Hasdağlı, İ., "Geç Klasik Dönem'de Klazomenai ve Klazomenai Anakarası'nın Terki", Okan, E. – C. Atıla (eds.), *Prof. Dr. Ömer Özyiğit'e Armağan / Studies in Honour of Ömer Özyiğit*, İstanbul, 2015, 222-223.

¹⁷ Bu konu ile ilişkili yazıtlar için bkz. REG 1980, 438; Ager, S. L., *Interstate Arbitrations in the Greek World 337-90 B.C.*, Berkeley, 1996, no.71.

¹⁸ Meadows, *age.*, 252-254.

¹⁹ Panaztepe Kazısı'na yapmış olduğum ziyaretlerde yayınlanmamış buluntuları incelememe izin veren kazı ekibine içtenlikle teşekkür ederim. Bu konuda ayrıca bkz. Erkanal, A. – N. Çınardalı-Karaaslan – N. Kolankaya-Bostancı, "Panaztepe 2013 Yılı Çalışmaları", *KST* 36/1 (2015), 606-607; Erkanal, A. – N. Çınardalı-Karaaslan, "Panaztepe 2014 Yılı Kazıları", *KST* 37/2 (2016), 426-430.

Resim 2 Resim 2: Klazomenai 4. Yüzyıl Gümüş Sikkesi

Head, B. V., *Catalogue of the Greek Coins of Ionia*, London, 1892, 18. p 19
(Pl.VI:8)

Resim 3: Leukai 4. Yüzyıl Bronz Sikkesi

Kinns, P., “The Coinage of Leukai”, Catling, R. W. F. – F. Marchand (eds.),
Onomatologos. Studies in Greek Personal Names Presented to Elaine Matthews,
Oxford, 2010, 503, 3 (Obv 3 – Rev 7)

Klazomenai ve Smyrna’dan Gelen İki Adet Siyah Firnisli Cup-Skyphos Kaide Parçası

No.1 (Fig.4 sol) Klazomenai’da HBT Sektörü’nün doğusunda, modern Urla-İskele Yolu’nun hemen batısındaki alanda, 4. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen yoğun miktarda buluntu ile birlikte ele geçmiştir. Parçanın ele geçtiği dolgu 50 ile 60 cm. arasında değişen genişliklere sahip duvarların oluşturduğu bir mekânın tesviyesine aittir. Bu mekân ve ait olduğu yapı grubunun işlevi henüz tam olarak anlaşılamamış olsa da yapıların genel hatları Klazomenai Anakarası’nda 4. yüzyılın başlarında tesis edilen ızgara planlı yerleşime ait *insula* sistemine uymaktadırlar²⁰. Bu yerleşimde başlangıçta tasarlanan *prostatas* planlı konutlar daha geç evrede temel plan

²⁰ Hasdağlı, İ., *Klazomenai HBT Sektörü Klasik Dönem Tabakalarının Değerlendirilmesi* (Ege Üniversitesi yayınlanmamış doktora tezi), 2010, 290-294, plan. 6-7, 14-15.

özelliklerini kaybetmişler ve Klazomenai Anakarası 4. yüzyıl ortası civarında terk edilerek yerleşme sonlanmış²¹. **No.1**'in ele geçtiği yapı çok büyük bir olasılıkla bu geç aşamaya aittir ve **No. 1** yapının tesviye dolgusunda ele geçtiği için stratigrafik açıdan 4. yüzyılın ilk çeyreğinden ikinci çeyreğin içlerine kadar olan herhangi bir noktaya ait olabilir. Bayraklı kazı evi deposunda bulunan **No.2**'nin (Fig.4 sağ) buluntu durumu hakkında detaylı bir bilgi yoktur. Parçanın üzerinde yazan bilgiye göre Bayraklı 1985 yılı buluntusu olmalıdır.

Kalın kenarlı cup-skyphoi Attika siyah firnisli seramiğinde 420-380 arasında yaygın biçimde kullanım görmüş bir formdur²². Kuzey İonia atölyeleri ise bu tipe fazla rağbet etmemiştir²³. Mevcut yerel üretimlerin çoğunluğu düşük kaliteli, rulet tırtığı baskılı örnekler olup 4. yüzyılın ortalarına yakın tarihlere aittirler²⁴. Bu çalışmada yer alan ve yerel üretim olduğunu düşündüğümüz parçaların hamurları ise oldukça ince elenmiş olup Attikalı modelleri ile yarışabilecek parlaklığa sahip bir siyah firnisle kaplılardır. Formun Attika'da 380 civarına tarihlenen geç aşamasında genellikle konsantrik çemberlerle bezeli rezerve dip kısmının yerini merkezi çıkıntılı tamamen siyah firnisli bir dip ve ayrıca aynı tarihlerde dil sırası baskısının yerini rulet tırtığı alır²⁵. Bunun yanında baskı bezemede dil sırası şeması Kuzey İonia'nın yerel üretimlerinde varlığını bir süre daha korumuştur²⁶. **No.1** ve **2**'nin dibinin bezeme biçimi, rulet tırtığı yerine dil sırası baskısının olması, yüksek kaliteli firnisi ve **No.1**'in buluntu yeri gibi etkenler bir arada değerlendirildiğinde örneklerimiz 4. yüzyılın ilk çeyreğine ya da ikinci çeyreğin erken safhasına ait gibi görünmektedirler.

İki parça hamur ve firnis yapıları açısından karşılaştırıldığında aynı elden çıkmış kadar birbirlerine benzedikleri dikkati çeker. **No.1**'in tondosunda iki çizgi arasında yer alan dil sırası baskısının çevrelediği alanda bir kuşun

²¹ Hasdağlı 2015, *age.*, 224-228.

²² Sparkes, B.A. – L. Talcott, *Black and Plain Pottery, The Athenian Agora Vol:XII*, Princeton, 1970, 111-112.

²³ Cook, J. M., “Old Smyrna: Fourth Century Black-Glaze”, *BSA* 60 (1965), 144-145; Hasdağlı, İ., “The Black-Glazed Pottery from Clazomenae”, R. G. Gürtekin-Demir et al. (eds.), *Archaic and Classical Western Anatolia: New Perspectives in Ceramic Studies. In memoriam Prof. Crawford H. Greenewalt Jr. Proceedings of the Second KERAMOS International Conference at Ege University, Izmir, 3-5 June, 2015, Colloquia Antiqua 19*, Leuven/Paris/Bristol, CT, 2018, 109.

²⁴ Hasdağlı 2018, *age.*, 109.

²⁵ Rulet tırtığı ve tamamen siyah firnisli dip için özellikle bkz. Corbett, P. E., “Robinson Excav. at Olynthos XIII”, *Gnomon* 23 (1951), 64, not 4-5; Sparkes – Talcott 1970, *age.*, 30, 111-112.

²⁶ Cook, *agm.*, 145; Hasdağlı 2018, *age.*, 109.

ayakları, alt gövdesi ve kuyruğuna ait kabartma ve bir yazıtta ait beş adet harf bulunur. Bu kuş açık biçimde kentin 4. yüzyılda bastığı gümüş ve altın sikkelerin arka yüzünde yer alan kuğudur. Bunun yanında sikkelerin aksine sola doğru değil ancak sağa doğru bakmaktadır. Kuğunun korunan kısımları ve özellikle de boynunun madalyonun sınırına olan yakınlığı birçok tetradrahmide olduğu gibi başını geriye çevirmiş olması gerektiğini düşündürmektedir. **No. 1**'de beş harfli korunan yazıt **ZOMEN** şeklindedir. **No.2**'deki üç harfli yazıt ise bitişik **KA** ile en sonda yer alması gereken **N** harfinden ibarettir. Her iki parçada korunan harfler yazıtı kesin olarak **KAAZOMENIQN** şeklinde tamamlamamıza izin verir (Fig.5). Genetivus ve çoğul haldeki yazıt sikkelerdeki gibi Klazomenailılar'ın anlamı taşımaktadır ve açık biçimde kentin halkına işaret etmekte olup onun *ethnikon*udur.

Vazonun madalyonunun çapı yaklaşık 3.5cm.dir. Kuğunun boyutları tetradrahmilerdeki örneklere oldukça yakın olmakla birlikte vazodaki baskı ve etrafındaki dairesel alana yayılan yazıttan oluşan kompozisyon özgün olarak da tasarlanmış olabilir (Fig.5)²⁷.

No.1: Siyah Firnisli Kalın Kenarlı Cup-Skyphos Kaide Parçası

Buluntu Yılı ve Yeri: 2013, Klazomenai HBT Sektörü, Açma 5, TN: 5019, Seviye: 3.64-3.52m.

Yükseklik: 2cm. Kaide Çapı: 7cm.

Hamur ve Firnis: Yer yer gri alanlar içeren hamur oldukça ince elenmiş olup çok ince mika ve kireç tanecikleri içermektedir (5 YR 7/6 reddish yellow – 5 YR 7/1 light gray). Parlak Siyah firnis.

Yazıt: [---]**ZOMEN**[_ _]

Yayın: Hasdağlı 2018 *age*, Fig. 11.

No.2: Siyah Firnisli Kalın Kenarlı Cup-Skyphos Kaide Parçası

Buluntu Yılı ve Yeri: 1985, Bayraklı? AI 13.70-12.84.

Yükseklik: 1.7cm. Kaide Çapı: 7cm.

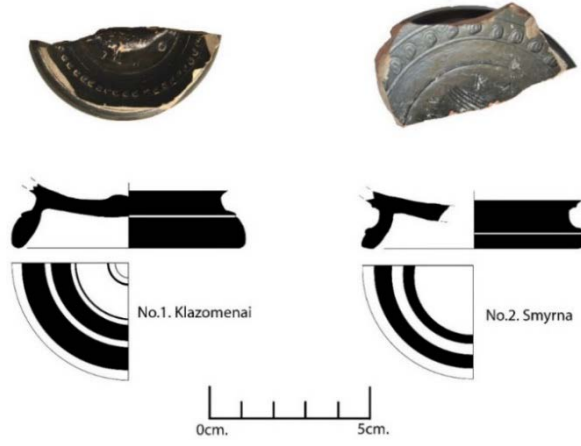
Hamur ve Firnis: Hamur oldukça ince elenmiş olup çok ince mika ve kireç tanecikleri içermektedir (5 YR 7/6 reddish yellow). Parlak Siyah firnis.

Yazıt: **KA**[_ _ _ _ _]**N**

Yayın: Hasdağlı 2018 *age*, Fig. 11.

²⁷ Bu tip bir kompozisyonun sikke basımında da görev almış metal kalıpcıları tarafından üretildiği düşünülebilir. Klasik Dönem Yunan metal işçiliği ve metal ürünler ile sikkeler arasındaki bağlantı için özellikle bkz. Richter, G. M. A., "Greek Fifth-Century Silverware and Later Imitations", *AJA* 54 (1950), 357-370; Richter, G. M. A., "Calenian Pottery and Classical Greek Metalware", *AJA* 63 (1959), 241-249

KLAZOMENAI PARASEMONU TAŞIYAN SERAMİK BULUNTULAR IŞIĞINDA
4. YÜZYILDA KLAZOMENAI VE LEUKAI İLİŞKİSİ

Resim 4: Klazomenai ve Smyrna'dan Gelen Cup-Skyphos Kaide Parçaları

Resim 5: Cup-Skyphos Kaide Parçalarının Birleştirilmiş Çizimi

Klazomenai’ın Resmi Sembolünü Taşıyan Siyah Firnisli Buluntular ve Klasik Dönem Seramiğinde Bireysel ve Resmi Siparişler

Siyasi ya da kamusal otoritenin temsili Yunan *polis* kültürünün önemli parçalarından birini oluşturmaktadır ki bir *polis*in sembollerinin kent ve onu oluşturan vatandaşlar ile uyumlu ya da en azından bağlantılı olması gerektiği yönündeki eğilimin izlerine antik yazarların pasajlarında bile rastlanabilir²⁸. Head otonom bir kentin sikkelerinin sıklıkla kamusal bir mühür ya da kentin *parasemonu* (παράσημον; çoğ. παράσημα) yani arması ile damgalandığını belirtmiştir²⁹. Ancak bir kentin *parasemonunun* kullanımı sadece sikkelerle sınırlı değildir. Örneğin Spier gemmalar, yüzükler, sikkeler ve kalkan nişanları üzerinde yaygın olarak yer alan, hikâyeci olmayan ve *semeion*, (σήμεϊον; çoğ. σήμα), *episemon* (ἐπίσημον; çoğ. ἐπίσημα) ya da *parasemon* olarak adlandırılan ve işaret/simge anlamı taşıyan basit sembollerin Erken Arkaik Dönem’den itibaren hem sivil ve hem de kişisel alanlarda kullanılmış olduğuna işaret etmektedir³⁰. Yakınlarda bu konu hakkında oldukça detaylı bir çalışma yayınlayan Killen *parasemanın polis* oluşturduğu toplumdaki idari, ticari yaşamının ve günlük hayatının çok sayıda alanına yayılan çok katmanlı bir araç olduğunu vurgulayarak onu *polis*in resmi işleri ya da resmi kullanımı için yaratılan resmi bir amblem ve bir *instrumenta publica* olarak tanımlar³¹. Yunan *parasemonu* diğer kültürlerde doğrudan öncülere olmayan bir araç olarak *polis* kültürünün ve onun vatandaşlarının bir parçasıdır³² ve *polis*in kontrol ve garanti gibi iç işlerinin en etkin biçimde kullanılması ve dış temsil gibi anahtar alanlarında ortaya çıkar³³.

Bu bağlamda ele alındığında Klazomenai ve Smyrna cup-skyphoslarının tondolarında yer alan baskı açık biçimde bir *parasemon* yani *polis*in resmi sembolüdür (Fig.5). Bu yüzden bu sembolleri taşıyan vazoların bu yönleri ise siyah firnisli birer seramik olarak ünik bir karakter taşıdığını kesin olarak söyleyebiliriz. Siyah firnisli seramikler üzerinde baskı bezemeler 5. ve 4.

²⁸ Örneğin bkz. Karystoslu Antigonos, *Hist. Mir.*, 15; Plutarkhos, *De Pythiae oraculis*, 12. Bu konu ile ilgili kapsamlı bir tartışma ve araştırma tarihçesi için bkz. Killen, S., *Parasema. Offizielle Symbole griechischer Poleis und Bundesstaaten, Archäologische Forschungen* 36, Reichert Verlag, 2017, 2-4.

²⁹ Head B.V., *Historia Numorum. A Manual of Greek Numismatics. New and Enlarged Edition*, Oxford, 1911, lvii.

³⁰ Spier, J., “Emblems in Archaic Greece”, *Bulletin of the Institute of Classical Studies (University of London)* 37 (1990), 107. Geç 7. yüzyıldan beri sikke kalıplarını tarafından kullanılan bu nişanlar olasılıkla orijinalde kalkanlar için tasarlanmışlar ve daha sonra oradan alınmışlardır. Bkz. Spier, *agm.*, 108-113.

³¹ Killen, *age.*, 4-5. *Parasemanın* resmi karakterinin detayları için özellikle bkz. aynı yer 132-137.

³² Killen, *age.*, 72 ve 80.

³³ Killen, *age.*, 137-138.

yüzyıllarda son derece yaygın bir uygulama³⁴ olmasına rağmen Klazomenai ve Smyrna örneklerindeki benzer uygulamalar son derece nadirdir. Teknik olarak ve görsel etki açısından en yakın benzerler olasılıkla Arethusia Kâsesi olarak bilinen siyah firnisli ayaksız kyliklerdir. Bunun yanında bu kâselerin tondosunda yer alan ancak yaklaşık yüz yıl kadar daha erken tarihli Euainetos işi Syrakusai sikkelerinden kalıplanmış olan profilden Arethusia başının³⁵ resmi ya da kamusal bir anlam taşıyıp taşımadığının söylenmesi güçtür ve orada salt bir süsleme unsuru olarak ele alınmış olabilir³⁶. Bu yüzden Arethusia Kâseleri teknik açıdan ve taşıdıkları görsel etki yönünden Klazomenai ve Smyrna parçalarına ne kadar yakın olsalar da taşıdıkları anlam açısından farklı olabilirler. Sikkeler bir yana bırakılırsa *parasemon* olarak tanımlanabilecek diğer objeler Klazomenai için oldukça nadirdir³⁷ ve diğer merkezlerde *parasemon* taşıyan vazolar ise genellikle ölçü kapları ve amphoralarından ibarettir³⁸.

³⁴ Sparkes – Talcott, *age.*, 22-30.

³⁵ Arethusia Kâseleri için örneğin bkz. Britanya Müzesi (BM 1772,0320.712); Metropolitan Müzesi (06.1021.277 ve 278); Louvre Müzesi (H 205 MNC 204); Bonn, Archaeological Institute, inv. 2734 (Bkz. Boardman, J., “Silver is White”, *Revue Archéologique, Nouvelle Série, Fasc. 2* (1987), 284 ve fig. 1.

³⁶ Arethusia Kâseleri için bkz. Gorzelany, D., “Arethusia Cups in the Collection of the Princes Czartoryski Museum in Krakow. The Coin as a Decorative Element in Pottery”, *Notae Numismaticae VIII* (2012), 37-45. Benzer biçimde Güney İtalya ve Sicilya’da, Paestum ve özellikle Cales başta olmak üzere birçok merkezde üretilen ve kullanılan Hellenistik Dönem ‘Calenian’ seramiği de bölgenin sikkeleri ile yakın bir ilişki içerisindedir. Seramiklerdeki tasvirler, boyutlardaki ve detaylardaki bazı farklılıklar dışında sikkelerdekine oldukça benzemektedir. Hellenistik Dönem’in bu seramiklerindeki kabartmaların kaynağı çağdaşları olan metal eserler de değil ancak büyük olasılıkla Geç Klasik Dönem’in metal vazolarının emblematları idi. ‘Calenian’ seramiği için genel olarak bkz. Richter 1959, *agm.*, 241-249; Ödegård, K., “Calenian Pottery and Early Hellenistic Metalware”, *Acta ad Archaeologicam et Artium Historiam Pertinentia* 8 (1992), 1-34.

³⁷ Klazomenai özelinde *parasema* sikkeler dışında çok yaygın değildir. Killen tarafından ele alınan tek örnek Britanya Müzesi’nde korunan ve Klazomenai’den gelmiş olabilecek bir mühürdür. Mühür üzerinde kent’in 4. yüzyıl bronz sikkelerinden bilinen bir figür olan koç ve bir yönetici adına ait yazıt yer almaktadır. Bkz. Furtwängler, A., *Die antiken Gemmen. Geschichte der Steinschneidekunst im Klassischen Altertum*, Leipzig, 1900, taf. 9: 17: Killen, *age.*, 287. Wolfgang Fischer-Bossert tarafından ele alınan ve Klazomenai ve Atina arasındaki anlaşmaya ait yukarıda da ele alınan yazıt (IG II² 28) üzerinde antitetik oldukları düşünülen iki adet koç figürü yer almaktadır. Wolfgang Fischer-Bossert birbirine dönük pozisyondaki bu iki koç figürünün kent’in 4. yüzyıldaki ikiye ayrılmış politik yapısına işaret ettiği öne sürmüştür. Bkz. Fischer-Bossert, W., “Der (bzw. die) Widder von Klazomenai. Bemerkungen zu einem attischen Urkundenrelief”, *Archäologischer Anzeiger* 2006, 11-16. Bunun yanında Killen bu yoruma katılmayarak bu hayvanların sembolik olarak yerleştirilen kurban hayvanları olarak yorumlanması eğilimindedir. Bkz. Killen, *age.*, 128-131.

³⁸ Örneğin Bkz. Killen, *age.*, Taf. 6: 8; 7: 8-9; 8: 1, 9-10; 9: 1-2 (Atina); Taf. 18: 3 (Pantikapaion); Taf. 26: 9 (Ephesos); Taf. 28: 12-13; 29: 2 (Priene).

Klazomenai ve Smyrna cup-skyphosları ise hem ünük baskı bezemeleri ve hem de taşıdıkları **ΚΛΑΖΟΜΕΝΙΩΝ** şeklindeki *ethnikon* yüzünden özel bir sipariş olmak zorundadırlar. Öncelikle söylemek gerekir ki vazo fırınlanmadan önce eklenmiş bir yazıt, vazo fırından çıktıktan sonra herhangi bir zaman ve yerde eklenmiş olabilecek kazıma yazıtlardan farklı olarak³⁹, önceden planlanmış bir üretim-tüketim sürecine işaret eder. Atina ve Korinthos gibi merkezlerde üzerlerinde özel kişiler tarafından sipariş edildiklerini gösteren fırınlama öncesinde yapılmış yazıtlar taşıyan bazı parfüm kapları bilinmektedir⁴⁰. Yine de bu tip özel siparişler Attika seramiği için bile çok yaygın bir uygulama değildi ve bu tip özel vazoların sipariş sahipleri büyük olasılıkla toplumda tanınan, üst sınıftan kişilerdi⁴¹. Kamusal ve resmi siparişlerin süreçleri hakkındaki bilgiler de çok daha fazla değildir⁴². Devlet tarafından yapılan resmi siparişlerin en iyi bilinen ve düzenli temsilcileri çok uzun bir süre boyunca düzenli olarak üretilen ünlü Panathenaia amphoralarıydı⁴³. Ayrıca Ephesos'tan gelen ve Atinalı çömlekçiler Kittos ve Bakkhios'un tanrıça için hydria ve kent halkı için de siyah seramik (μέλας κέραμος) üretmeleri halinde Ephesos vatandaşlığı alabileceklerini belirten yazıt da olasılıkla devlet tarafından yapılan seramik siparişinin en açık kanıtlarından biridir⁴⁴. Yazıttan tanrıçaya sunulacak hydriaların temininin kamusal ve resmi bir konu olduğu anlaşılabilir. Bazı seramik parçalarının üzerinde **ΔΕ** ya da **ΔΗ** (*demosion* kısaltması) ligatürleri bulunması bunların kullanım ya da sahipliğinin *polis* ya da kamuya ait olduğunu ve bu yüzden *demosion* olarak resmi olarak sipariş edilmiş olduklarını düşündürmektedir. Bu tip vazoların kullanıldığı kontekstler hakkında geniş bir bilgiye sahip değiliz. Ancak Atina'da özellikle agora civarındaki bazı alanlarda bu tip örneklerin nispeten yoğun biçimde ele geçmiş olması buldukları alanın resmi ve kamusal niteliği ile

³⁹ Webster, T. B. L., *Potter and Patron in Classical Athens*, London, 1972, 270. Attika seramiğinde özel sipariş olmamakla birlikte bazı dini ritüeller ve festivaller için belirli vazoların ve konuların seçilmiş gibi görünmektedir ki (Robertson, M., *The Art of Vase-Painting in Classical Athens*, Cambridge/New York, 1992, 259-264) özel durumlar ya da beklentilerin Attika seramik endüstrini en azından bir dereceye kadar yönlendirmiş olduğunu düşündürmektedir.

⁴⁰ Williams, D., "Greek Potters and Painters: Marketing and Movement", Tsingarida, A. – D. Viviers (eds.), *Pottery Markets in the Ancient Greek World (8th-1st Centuries B.C.). Proceedings of the International Symposium Held at the Université libre de Bruxelles 19-21 June 2008*, *Études d'archéologie* 5, Bruxelles, 2013, 41-43.

⁴¹ Webster, *age.*, 298-300.

⁴² Williams, *age.*, 43.

⁴³ Webster, *age.*, 295.

⁴⁴ Yazıt için bkz. Beazley, J. D., "Panathenaica", *AJA* 47 (1943), 456-457; Cook, *age.*, 143; M. Robertson, *age.*, 192-195.

bağlantılı olabilir⁴⁵. Örneğin Atina Agorası'ndaki çok sayıda ΔE ya da ΔH grafitolu parçanın Zeus Stoası'nın altı ya da Tholos alanı gibi resmi işlerin yürütüldüğü alanlarda yoğunlaşması dikkat çekicidir⁴⁶. Bu tip yazıtlar taşıyan parçaların resmi ve(ya) kamusal kullanımı için en iyi örnek olasılıkla bir kez daha Atina'dan gelmektedir. Atina Agorası'ndan gelen bir depozitte üzerlerinde fırınlama sonrası eklenmiş ΔE ligatürü taşıyan 5. yüzyıl içlerine ait ve çoğunluğunu *symposiona* uygun açık kapların oluşturduğu çok sayıdaki vazo açığa çıkmıştır. Bu vazoların Agora'nın kuzeybatı köşesinde gerçekleşen ve olasılıkla memurlar tarafından düzenlenen kamusal bir ziyafete ait olduğu düşünülmektedir⁴⁷. Atina örneği göstermektedir ki resmi nitelik taşıyan bu tip toplantılar için bir dizi vazo sipariş edilebilir ya da satın alınan vazolar *demosion* olarak resmi bir hale getirilip bu toplantılarda kullanılabilir. Klazomenai örneklerinin de çok büyük olasılıkla *polis* tarafından özel olarak sipariş edilmiş vazolar olduğunu ve belki Atina'daki gibi resmi bir banket için sipariş edilmiş olduklarını düşünebiliriz. Bu durum parçalara *demosion* karakteri kazandırmaktadır⁴⁸ ancak baskının fırınlama öncesinde tasarlanmış olması bu toplantı ve parçaların siparişi ile üretim süreçleri arasında çok daha yüksek ve planlı bir ilişki mekanizmasının var olduğunu kanıtlar.

Klazomenai ve Smyrna cup-skyphoslarının tondolarında yer alan **ΚΛΑΖΟΜΕΝΙΩΝ** şeklindeki *ethnikon* ise ayrıca yorumlanmayı hak etmektedir. Zira Klazomenai gümüş sikkelerinin çoğunda magistrat ve sikke kalıpcısının adı yer alırken bu sikkelerin sınırlı bir kısmında kent halkının anonim kimliğine işaret eden **ΚΛΑΖΟΜΕΝΙΩΝ** yazıtı bulunur. Klazomenai gümüş sikkelerinin erken serilerinde özel adların bulunması ancak 4. yüzyılın ikinci çeyreğinde bunların yerini kent **ΚΛΑΖΟΜΕΝΙΩΝ** şeklindeki tam *ethnikonunu* taşıyan sikkelerin alması ve

⁴⁵ Sparkes – Talcott 1970 *age*, 425, no. 436, 578, 764. Kat. No. 436'nın geldiği ve 470-460'a tarihlenen depozitte benzer ΔE ligatürü taşıyan çok sayıda diğer kyliks de ele geçmiştir. Bkz. Sparkes – Talcott 1970 *age*, 265. Söz konusu depozit ve vazolar hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Talcott, L., "Vases and Kalos-Names from an Agora Well", *Hesperia* 5 (1936), öz. bkz. 353-354, fig. 22-23.

⁴⁶ Lang, M., *Graffiti and Dipinti, The Athenian Agora, Vol. XXI*, Princeton, 1976, 51-52, pl. 29: Fa 1-26, Fb 1-3. Atina'dan gelen benzer diğer parçalar için bkz. Howland, R. H., *Greek Lamps and Their Survivals, The Athenian Agora, Vol. 4*, Princeton, 1958, pl. 23.317; Webster, *age.*, 273, 295.

⁴⁷ Rotroff, S. I. – J. H. Oakley, "Debris from a Public Dining Place in the Athenian Agora", *Hesperia Suppl.* 25 (1992), 35-50.

⁴⁸ *Demosion* işaretleri sıklıkla *parasema* ile birlikte ortaya çıkar ve en uygun biçimde devlete ait, devlet malı, halk tarafından kullanılır gibi anlamına gelir. *Ethnikon* ise özellikle *parasemon* ile bir arada olduğunda devlet gücünü sembolize eden bir anlam kazanır. Killen, *age.*, 139-141.

sonra bu adların tekrar ortaya çıkması Kinns'e kentteki iç savaş sonucu gelişen bir rejim değişikliğinin sikkeler üzerindeki yansıması olabileceğini düşündürmüştür. Buna göre ancak baskın bir oligarşik rejimde bulunabilecek olan özel adların ortadan kalkması demokratik bir rejimin kısa süreli ve geçici bir başarısı ile ilişkili olabileceği akla gelebilir⁴⁹. Klazomenai'nın 387/6'daki Kral Barışı ile birlikte tartışmasız bir Pers hâkimiyetine girmesi (Ksenophon, *Hellenika*, 5.31 ve ayrıca bkz. Diodoros 14.110.3) ile birlikte kent yönetiminin oligarşik bir hal alması beklenir bir durumdur. Kral Barışı'ndan bir süre sonra olasılıkla 360'lı yıllarda⁵⁰ Klazomenai ve birçok başka merkezde tyran ya da benzeri karakterlerin ortaya çıktığı ve bu merkezlerin birçoğunda oligarşik rejimlerin kurulduğu bilinmektedir⁵¹. Pers idaresinin yarattığı uygun siyasi iklimde ortaya çıkan⁵² bu karakterlerden biri de Klazomenai'ı hileyle ele geçirme öyküsü Aineias Taktikos (28.5-6⁵³) tarafından aktarılan Python adlı bir kişidir. Üstelik büyük olasılıkla orijinalde Erythrai ya da Klazomenai'a ait olan⁵⁴ ünlü Philites Steli'nden bilindiği üzere bu süreçte oligarşik ve demokratik rejimler arasında hızlı yer değiştirmeler yaşanmaktadır⁵⁵. Klazomenai'da Kral Barışı ve Tyran Python arasındaki bir evrede demokratik bir rejimin geçici başarısı imkânsız değildir. Her ne kadar Klazomenai'ın bu dönemde geçirmiş olduğu tarihsel süreç bu olasılığa da açık kapı bıraksa da *demosion* olarak sipariş edilen cup-skyphoi üzerindeki anonim **KAAZOMENION** *ethnikonunun* bilinçli şekilde özel olarak seçilmiş olduğunu ya da tersini veya bu yazıtın demokratik rejimin bir yansıması olup olmadığı söylememiz şu an için mümkün değildir.

⁴⁹ Kinns 1989, *agm.*, 186; Kinns 2010, *age.*, 487.

⁵⁰ Whitehead, D., *How to Survive under Siege / Aineias the Tactician*, Oxford, 1990, 8-9, 82, 179. Ayrıca bkz. Tanrıver, *age.*, 48-49; Loeb Aeneas Tacticus, 5.

⁵¹ Olmstead Philiscus'un Lampsakos'u, Python'un Klazomenai'yi ve İphiades'in Abydos'u ve Eubulus'un Atarneus ve Assos'u ele geçirmesine dikkat çeker. Bkz. Olmstead, *age.*, 420-422.

⁵² Gehrke, H. J., *Stasis: Untersuchungen zu den inneren Kriegen in den griechischen Staaten des 5. und 4. Jahrhunderts v. Chr.*, München, 1985, 79.

⁵³ Metnin Türkçe çevirisi için ayrıca bkz. Tanrıver, *age.*, 48-49.

⁵⁴ Klazomenai görüşü için bkz. Wilhelm, A., *Neue Beiträge zur griechischen Inschriftenkunde*, Wien, 1915, 30-38; Engelman – Merkelbach 1973, *age.*, 485-491. Erythrai görüşü için bkz. Heisserer, A.J., "The Philites Stele (SIG³ 284=IEK 503)", *Hesperia* 48 (1979), 281-293. Bu konuda ayrıca bkz. Debord, *age.*, 437-439, not.95-96.

⁵⁵ Philites Steli'nde oligarşi yanlılarının Tyran Katili Philites'in heykelindeki kılıcı yerinden söktükleri hatırlatılarak, demokrasinin yeniden kurulması ile heykelle ilgili bu sorununun düzeltilmesi istenmektedir. Stel için bkz. SIG³ 284; Engelman – Merkelbach 1973, *age.*, no.503; Heisserer, *agm.*, 281-293; Wilhelm, *age.*, 30-38.

SONUÇ

Bu çalışmada ele alınan siyah firnisli cup-skyphos kaide parçaları, taşımakta oldukları baskı bezemeleri yüzünden açık biçimde ünük eserlerdir. Klazomenai ve Leukai Kentleri'nin 4. yüzyıl sikkelerinin arka yüzlerinde yer alan ayakta duran kuğu figürü vazoların tondosuna baskı bezeme kompozisyonunun bir parçası olarak eklenmiştir. Kuğunun etrafında Klazomenai'nin tam *ethnikonu* olan **ΚΑΖΟΜΕΝΙΩΝ** yazmaktadır. Bu vazoların benzersizliği onların salt dekoratif gerekçelerle ya da rastlantısal olarak üretilmemiş olduklarını düşündürmektedir. Bu cup-skyphosların üretilmesinin gerekçesi büyük olasılıkla Klazomenai'nin İzmir Körfezi'nin karşı kıyısındaki Leukai için Kyme ile giriştiği mücadeledir. Diodoros'un aktarımlarımdan ve Klazomenai'in körfezin karşı kıyısındaki etkinliğine ait diğer kanıtlardan anladığımız üzere bu mücadele Klazomenai için açık bir zafer ile sonlanmıştır. Üstelik Klazomenaililer'in bu başarılarını *prophthaseia* adlı yıllık şenliklerle kutladıkları da bilinmektedir. Mevcut veriler bu vazoların Leukai Zaferi'nin kutlanması için *polis* tarafından yerel siyah firnisli seramik üreticilerine özel olarak sipariş edildiklerini ve olasılıkla bu şenlikler kapsamında gerçekleşen resmi ve kamusal bir *symposion*da kullanıldıklarına işaret etmektedir. Bu açıdan *demosion* özelliği de taşıyan vazolar kentin resmi amblemi ile damgalanarak *parasemon* niteliği kazanmışlardır. Bu olay büyük olasılıkla Leukai Zaferi'nin hemen ardından 380'li yılların sonunda ya da 370'li yılların başında, belki de ilk *prophthaseia*'da, gerçekleşmiş olmalıdır ki parçaların birer siyah firnisli cup-skyphos olarak teknik özellikleri de bu tarihi destekler niteliktedir. Bu etkinlik için orijinalde kaç adet cup-skyphoi üretildiğini ya da başka formlardaki vazoların da benzer baskılarla donatılıp donatılmadığını şu an için bilmiyoruz. Bu seride üretilen kâselerden birinin komşu Smyrna'da açığa çıkmış olması basitçe Klazomenai'deki etkinliğe katılanlardan birinin bu vazoyu daha sonra Smyrna'ya götürmüş olmasıyla açıklanabilir. Bunun yanında bu durumun altında Klazomenai ve Smyrna arasında Leukai'nin kuruluş aşamasındaki henüz bilmediğimiz bir ilişki ya da Smyrna'nın Klazomenai'nin tahıl teminindeki rolüyle bağlantılı bir neden olabileceği de varsayılabilir.

KAYNAKÇA

- Ager, S. L., *Interstate Arbitrations in the Greek World 337-90 B.C.*, Berkeley, 1996.
- Babelon, E., *Traité des monnaies grecques et romaines. Pt.II: Description historique. Tome 2. Comprenant les monnaies de l'empire des Perses achéménides de l'Orient sémitique et de l'Asie-mineure aux Ve et IVe siècles avant J.-C.*, Paris, 1910.
- Bean, G. E., *Eski Çağda Ege Bölgesi*, İstanbul, 1995.
- Beazley, J. D., "Panathenaica", *AJA* 47 (1943), 456-457.
- Beloch, K.J., *Griechische Geschichte, Dritter Band*, Berlin/Leipzig, 1923.
- Boardman, J., "Silver is White", *Revue Archéologique, Nouvelle Série, Fasc. 2* (1987), 279-295.
- Cook, J. M., "Old Smyrna: Fourth Century Black-Glaze", *BSA* 60 (1965), 143-153.
- Corbett, P. E., "Robinson Excav. at Olynthos XIII", *Gnomon* 23 (1951), 61-64.
- Debord, P. *L'Asie Mineure au IVe siècle (412-323 a.C.): pouvoirs et jeux politiques*, Bordeaux/Paris, 1999.
- Dengate, J. A. *The Coinage of Clazomenae. Diss. Thesis*, Pennsylvania, 1967.
- Engelmann, H. – R. Merkelbach, *Die Inschriften von Erytrai und Klazomenai, Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien Bd.1*, Bonn, 1972.
- _____, *Die Inschriften von Erytrai und Klazomenai, Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien Bd.2*, Bonn, 1973.
- Erkanal, A. – N. Çınardalı-Karaaslan – N.Kolankaya-Bostancı, "Panaztepe 2013 Yılı Çalışmaları", *KST* 36/1 (2015), 601-614.
- Erkanal, A. – N. Çınardalı-Karaaslan, "Panaztepe 2014 Yılı Kazıları", *KST* 37/2 (2016), 423-440.
- Fischer-Bossert, W., "Der (bzw. die) Widder von Klazomenai. Bemerkungen zu einem attischen Urkundenrelief", *Archäologischer Anzeiger* 2006, 11-16.
- Furtwängler, A., *Die antiken Gemmen. Geschichte der Steinschneidekunst im Klassischen Altertum*, Leipzig, 1900.
- Gehrke, H.-J., *Stasis: Untersuchungen zu den inneren Kriegen in den griechischen Staaten des 5. und 4. Jahrhunderts v. Chr.*, München, 1985.
- Gorzelay, D., "Arethusa Cups in the Collection of the Princes Czartoryski Museum in Krakow. The Coin as a Decorative Element in Pottery", *Notae Numismaticae* VIII (2012), 37-48.
- Hasdağlı, İ., *Klazomenai HBT Sektörü Klasik Dönem Tabakalarının Değerlendirilmesi (Ege Üniversitesi yayınlanmamış doktora tezi)*, 2010.
- _____, "Geç Klasik Dönem'de Klazomenai ve Klazomenai Anakarası'nın Terki", Okan, E. – C. Atıla (eds.), *Prof. Dr. Ömer Özyiğit'e Armağan / Studies in Honour of Ömer Özyiğit*, İstanbul, 2015, 221-242.

- _____, “The Black-Glazed Pottery from Clazomenae”, R. G. Gürtekin-Demir et al. (eds.), *Archaic and Classical Western Anatolia: New Perspectives in Ceramic Studies. In memoriam Prof. Crawford H. Greenewalt Jr. Proceedings of the Second KERAMOS International Conference at Ege University, Izmir, 3-5 June, 2015, Colloquia Antiqua 19*, Leuven/Paris/Bristol, CT, 2018, 103-129.
- Head, B. V., *Catalogue of the Greek Coins of Ionia*, London, 1892.
- _____, *Historia Numorum. A Manual of Greek Numismatics. New and Enlarged Edition*, Oxford, 1911.
- Heisserer, A.J., “The Philites Stele (SIG³ 284=IEK 503)”, *Hesperia* 48 (1979), 281-293.
- Howland, R. H., *Greek Lamps and Their Survivals, The Athenian Agora, Vol. 4*, Princeton, 1958.
- Hurter, S., “42 Tetradrachmen von Klazomenai: ein Fundbericht”, *SchwNumRu* 45 (1966), 26-35.
- IG *Inscriptiones Graecae*
- Killen, S., *Parasema. Offizielle Symbole griechischer Poleis und Bundesstaaten, Archäologische Forschungen 36*, Reichert Verlag, 2017.
- Kinns, P., “Ionia. The Pattern of Coinage during the Last Century of the Persian Empire”, *Revue des études anciennes* 91 (1989), 183-193.
- _____, “The Coinage of Leukai”, Catling, R. W. F. – F. Marchand (eds.), *Onomatologos. Studies in Greek Personal Names Presented to Elaine Matthews*, Oxford, 2010, 479-505.
- Lang, M., *Graffiti and Dipinti, The Athenian Agora, Vol. XXI*, Princeton, 1976.
- Meadows, A., “The Hellenistic Silver Coinage of Clazomenae”, Oğuz Tekin (ed.), *Ancient History, Numismatics and Epigraphy in the Mediterranean World: Studies in Memory of Clemens E. Bosch and Sabahat Atlan and in honour of Nezahat Baydur*, Istanbul, 2009, 247-262.
- Merkelbach, R., “Das attische Dekret für Klazomenai aus dem Jahr 387”, *ZPE* 5 (1970), 32-36.
- Ødegård, K., “Calenian Pottery and Early Hellenistic Metalware”, *Acta ad Archaeologicam et Artium Historiam Pertinentia* 8 (1992), 1-34.
- Olmstead, A. T. E., *History of the Persian Empire*, Chicago, 1948.
- REG *Revue des études grecques*
- Regling, K., “Phygela, Klazomenai, Amphipolis”, *ZfN* 33 (1922), 46-67.
- Rhodes, P. J. – R. Osborne, *Greek Historical Inscriptions 404-323 BC*, Oxford, 2003.
- Richter, G. M. A., “Greek Fifth-Century Silverware and Later Imitations”, *AJA* 54 (1950), 357-370.

- _____, “Calenian Pottery and Classical Greek Metalware”, *AJA* 63 (1959), 241-249.
- Robertson, M., *The Art of Vase-Painting in Classical Athens*, Cambridge/New York, 1992.
- Rotroff, S. I. – J. H. Oakley, “Debris from a Public Dining Place in the Athenian Agora”, *Hesperia Suppl.* 25 (1992).
- Rubinstein, L., “Ionia”, Hansen, M. H. – T. H. Nielsen (eds.), *An Inventory of Archaic and Classical Poleis. An Investigation Conducted by The Copenhagen Polis Centre for the Danish National Research Foundation*, Oxford, 2004, 1053-1107.
- Ruzicka, S., “Glos, Son of Tamos, and the End of the Cypriot War”, *Historia* 48 (1999), 23-43.
- _____, *Trouble in the West. Egypt and the Persian Empire 525-332 BCE*, Oxford/New York, 2012.
- SIG *Sylloge Inscriptionum Graecarum*
- SNG *Sylloge Nummorum Graecorum*
- Sparkes, B.A. – L. Talcott, *Black and Plain Pottery, The Athenian Agora Vol: XII*, Princeton, 1970.
- Spier, J., “Emblems in Archaic Greece”, *Bulletin of the Institute of Classical Studies (University of London)* 37 (1990), 107-129.
- Talcott, L., “Vases and Kalos-Names from an Agora Well”, *Hesperia* 5 (1936), 333-354.
- Tanrıver, C., *Antik Metinler ve Arkeolojik, Nüsmatik ve Epigrafik Buluntular ışığında Klazomenai’de Khython Sorunu* (Ege Üniversitesi yayımlanmamış yüksek lisans tezi), 1989.
- Webster, T. B. L., *Potter and Patron in Classical Athens*, London, 1972.
- Whitehead, D., *How to Survive under Siege / Aineias the Tactician*, Oxford, 1990.
- Wilhelm, A., *Neue Beiträge zur griechischen Inschriftenkunde*, Wien, 1915.
- Williams, D., “Greek Potters and Painters: Marketing and Movement”, Tsingarida, A. – D. Viviers (eds.), *Pottery Markets in the Ancient Greek World (8th-1st Centuries B.C.). Proceedings of the International Symposium Held at the Université libre de Bruxelles 19-21 June 2008, Études d’archéologie 5*, Bruxelles, 2013, 39-60.